

סקירת ספרות: "בלימה" ו"מגננה" לעמירם אזוב

מחבר: גל פרל פינקל

מקור: "יסודות", גיליון 6 | גיליון מאסף

הוצאה: המחלקה להיסטוריה בצה"ל

עורכים: יוגב אלבז, יניב פרידמן

שנת הוצאה: 2024

סקירת ספרות

"הרבה אמיתות שקבענו לעצמנו התבררו כלא נכונות" - תובנות מ"בלימה" ומ"מגנה" מאת עמירם אזוב

גל פרל פינקלי

לפני כשנה, ציינה מדינת ישראל יובל למלחמת יום הכיפורים. הייתה זו המלחמה הרב־זירתית האחרונה שבה לחם צה"ל, עד לפרוץ מלחמת "חרבות ברזל", כמובן. פרופסור אורי בר־יוסף אף טען באחד מספריו האחרונים, כי זו "הייתה המלחמה האינטנסיבית ביותר לא רק בתולדות ישראל אלא גם בהיסטוריה הצבאית העולמית שלאחר 1945. במובנים מסוימים היא הייתה יוצאת דופן גם בקנה המידה העולמי של מלחמת העולם השנייה. אובדן 600 הטנקים הסורים בשני ימי הלחימה הראשונים ואובדן 3,000 טנקים בתוך פחות משלושה שבועות היו אירועים גדולים גם ביחס למלחמה הגדולה בהיסטוריה"².

ואכן, בשנת 2023 יצאו ביוזמת המחלקה להיסטוריה בצה"ל שני מחקרים חשובים שכתב ד"ר עמירם אזוב. המחקרים עוסקים בפרוץ מלחמת יום הכיפורים בחזית הדרום וכן בשלב המגנה בחזית זו. אזוב, בעברו קצין

1 סרן (במיל") גל פרל, חוקר במרכז דדו ועורך כתב העת **בין הקטבים**, מרבה לכתוב בנושאי צבא וביטחון. הוא משרת כקצין צנחנים במילואים, בין היתר במלחמת "חרבות ברזל".

2 אורי בר־יוסף, **התאוששות**, דביר, 2023, עמ' 314.

חי"ר ותותחנים, הוא היסטוריון צבאי שפרסם כמה ספרים העוסקים בחזית זו (ובהם "צליחה" המשובח). הוא חקר את חזית הדרום כחוקר במחלקה להיסטוריה במשך שנים ארוכות.

לצד הדיוק בפרטים, יש לומר כי אזוב יודע לספר סיפור באופן שתופס את הקורא ואינו מאפשר לו להניח את הספר מידיו. יתרה מכך, אזוב יודע "לעשות סדר" ולהפוך את תמונת הקרב הכאוטית לסדורה וברורה לקורא. הוא עושה זאת באופן שמאפשר ניתוח והסקת מסקנות, לא רק בהקשר למלחמה אלא גם בנוגע ללקחים שיש להפיק ממנה כדי להיערך לאיומי ההווה והעתיד.

בלימה של ממש לא הייתה שם

הספר "בלימה" (בהוצאת מודן והמחלקה להיסטוריה בצה"ל, 2023), מנתח את היומיים הראשונים של מלחמת יום הכיפורים בחזית הדרום. בבוקר 6 באוקטובר פגש הרמטכ"ל אלעזר את אלוף פד"ם (פיקוד הדרום) גונן. "נו שמוליק, זה בטוח שיש הערב התקפה, ויש להיערך לבלימה?" (עמ' 175) שאל. "נבלום" (עמ' 175), השיב גונן בבטחה. בלימה של ממש לא הייתה שם.

המונח בלימה מופיע ברבים מהמחקרים, המאמרים והספרים על המלחמה, אולם "עיון במילון למונחי צה"ל מלמדנו כי המונח פשוט אינו קיים"³. יתרה מכך, המונח הופיע במילון צה"ל למונחים צבאיים שיצא לאור בשנת 1980, ובו נכתב כי בלימה היא "מהלך במגננה, שבו כוחות (לרוב ניידים) עוצרים בקו ההגנה התקפות נרחבות של האויב תוך תמרון ולחימה עיקשת כדי להתישו, למנוע ממנו כיבוש שטחים ולאפשר ריכוז כוחות גדולים להתקפת נגד" עוד נכתב באותו מילון, כי "אין זה מונח צבאי תקני והוא נכלל במילון משום שהוא נפוץ בעיתונות ובספרות בעקבות מלחמת יום הכיפורים"⁴.

היעד שהגדיר הנשיא המצרי סאדאת למלחמה היה שאפתני, אם כי במובנים מסוימים מציאותי: "פעולה צבאית [...] שמטרתה להסב את מרב האבדות לאויב ולשכנעו בכך, שהמשך כיבוש האדמות יעלה לו בשחיקת כוחות לא סבירה מבחינתו. ומכאן שתפיסת הביטחון שלו, המבוססת על הפחדה פוליטית, צבאית ופסיכולוגית איננה מגן שיגן עליו בעתיד" (עמ' 29). הוא מימש את היעד במלואו.

3 אמנון רשף, לא נחדל!, דביר, 2013, עמ' 32.

4 צה"ל, מילון מונחים צבאיים, 1980, עמ' 46.

כריכת הספר "בלימה" בהוצאת מודן והמחלקה להיסטוריה בצה"ל
(צילום: מיכל מסיס; באדיבות המחלקה להיסטוריה בצה"ל)

ב־1 באוקטובר נכתב תזכיר על ידי קצין מודיעין זוטרי בפד"ם, סגן סימן טוב בנימין. בתזכיר הוא ציין, שאומנם "אין באפשרותנו להעריך כיום סבירות, אולם לא ניתן להתעלם מאפשרות של ניצול ריכוז הכוחות במסגרת התמרונים המקיפים למעבר למבצעי אמת" (עמ' 104). למרות אזהרתו, בפיקוד הבכיר סירבו להתייחס לדבריו. המודיעין, כפי שכתב בשעתו הפרשן הצבאי זאב שיף, "ראה את האילנות אך לא את היער"⁵.

בערב 5 באוקטובר, כפי שהעיד אלוף פד"ם גונן שנה לאחר המלחמה, "הלכנו לישון, כולנו, ביום שישי בלילה, לא מתוך הכרה כי בשבת תהיה מלחמה, למרות כל השאלות ששאלנו את הקמ"ן" (עמ' 131). אם האיום לא נקלט בתודעה, כיצד יכלו להיות מוכנים למה שעתיד לבוא?

מפקד מוצב "בודפשט" היה סרן (במיל') מוטי אשכנזי, קצין מילואים יוצא הנח"ל המוצנח ששירת כסמ"פ בגדוד 68 בחטיבה הירושלמית. הוא סיפר, כי ב־6 באוקטובר בשעה 13:40 התקשר אליו סא"ל אמיר ראובני (מג"ד לשעבר

⁵ זאב שיף, **רעידת אדמה באוקטובר**, זמורה ביתן מודן, 1974, עמ' 61.

בגולני, ששימש כמפקד הגדוד במינוי חירום בעודו בלימודים), והודיע לו שבכל רגע עומדת לפרוץ מלחמה טוטלית. "בעצם לא ידעתי למה הכוונה" (עמ' 198), סיפר אשכנזי. אולם התחושה הייתה עדיין, שזה יהיה היום השביעי של מלחמת ששת הימים.

חווייה דומה חווה אל"ם דן שומרון, קצין צנחנים שעבר לשריון ופיקד על חטיבה 401. ב־11:00 בבוקר ביקש שומרון אישור מהאוגדה להעמיס דרגים. "לא קיבלתי אישור מהאוגדה. לבסוף העמסתי בלי אישור" (עמ' 189), הוא סיפר. שומרון צדק, ובזכות תושייתו לא נתקעו הטנקים של החטיבה בלי דלק ותחמושת לפנות בוקר.

לרל"ש שלו אמר הרמטכ"ל אלעזר ביום פריצת המלחמה: "היום אני לא יכול להשפיע על מה שקורה – בוא נחשוב צעד קדימה. אני האדם היחיד שמסוגל בתוך המהומה והלחצים לחשוב יום או יומיים קדימה ולתת את המתווה של המלחמה" (עמ' 163). חלק מההחלטות שקיבל ביומיים הבאים אכן היו כאלה (ובהן ההחלטה להעביר את אוגדת העתודה של צה"ל, אוגדה 146 בפיקוד תא"ל משה פלד, לחזית הצפון). בכל האמור בהגנה אמר אלעזר למטכ"ל: "חברים יקרים, זה הניסיון הראשון שיש לנו שאנחנו מתחילים מלחמה בדפנסיבה. דיברנו על זה הרבה פעמים בקורסים ובהרצאות תאורטיות אבל לא ניסינו את זה, איך זה שצה"ל יבלום, לתת לאויב לשבור את הראש, ואחר כך לעבור למתקפה" (עמ' 232).

אזוב תיאר כיצד אוגדת הקו, אוגדה 252 בפיקודו של אלוף אלברט מנדלר, עיכבה ככל יכולתה את כוחות הצבא המצרי שצלחו את התעלה, אולם הכוחות שעמדו לרשותה היו מעטים מדי בשביל לעמוד בפרץ. נוסף על כך, כפי שתיאר הרמטכ"ל המצרי גנרל סעד א־שאזלי, הייתה זו "ההתמודדות הראשונה בין התפיסה של מלחמת שריון היונקת בעיקרה ממלחמת העולם השנייה, לבין נשק החי"ר של הדור הבא" (עמ' 218).

הפער, כתב אזוב, "לא היה בהיעדר המידע אלא בהבנתו. מתברר אפוא, שמבחינת קריאת שדה הקרב ותכנון המערכה שיחקו שני היריבים על מגרש אחד, אולם כל אחד במשחק משלו" (עמ' 386). המצרים נשענו על מערך נ"מ ששלל את חופש הפעולה של חיל האוויר מעל לתעלת סואץ, ולצידו הפעילו חי"ר עתיר באמצעי נ"ט. זה יצר מסך נ"ט לטווח רחוק יחסית, והוא מנע מהשריון הישראלי למצות את יתרונו. לשם המחשה הביא המחבר בספרו את עדותו של מפקד גדוד השריון 46 מחטיבה 401, סא"ל דוד שובל. בעדותו

סיפר שובל, שעם פרוץ המלחמה דיווח לו מ"פ א' בגדוד, ירון מרדיקס, "שיורים עליו טילים מכל הכיוונים" (עמ' 218).

המחשה נוספת אפשר למצוא בעדותו של מפקד גדוד השריון 79, סא"ל שלמה "מוני" ניצני. "כל הלילה הראשון", סיפר, "פעלתי מתוך ידיעה שהמצרים מאחורי. בלילה עיקר המפגש היה עם חי"ר מצרי. היה בלבול גדול. ניהלנו קרב עיקש נגד כוחות חי"ר עם אר-פי-ג'י. וספגנו ארטילריה במאסות גדולות" (עמ' 276). לדבריו, "לא היה לנו מענה לזה. בנוסף היה מחדל רציני ביותר באמצעי ראיית לילה לטנקים. למצרים היו אמצעים. בבוקר נשאיתי עם 5 טנקים שמישים מהכוח שלי" (עמ' 276). ניצני, שכסמל צנחנים עוטר בעיטור הגבורה על פועלו בקרב המתלה במלחמת סיני, נפצע קשה במלחמה בעת שפיקד מלפנים על גדודו. על האופן שבו פיקד על גדודו בקרבות הבלימה ב-1973 עוטר בשנית בעיטור המופת.

קשה שלא להתרגש מקריאת העדויות ומהדרמה שבה היו נתונים כוחות צה"ל בחזית התעלה. לפתע פתאום, כרעם ביום בהיר, צלחו המצרים את התעלה, וכל מערכת ההנחות של הצבא התמוטטה. מן הספר עולה כי ההיערכות של צה"ל לקרב הגנה בסיני הייתה לקויה, וכי הכוחות נלחמו ביומיים הראשונים בתנאים בלתי אפשריים. למרות זאת, נראים גילויי גבורה מרשימים של יחידים שניסו לחפות על קריסת המערכת כולה. יש הרבה מה ללמוד ממערכת הבלימה שניהל פיקוד הדרום בראשית המלחמה: על פערי ההבנה בין המטכ"ל (והרמטכ"ל) לפיקוד, על חשיבות הבקאות בתורת הלחימה ועל האופן שבו "התודעה גוברת על הידיעה"⁶. שכן תוכניות המלחמה של הצבא המצרי (כאמור, מהלך התקפי מוגבל בהיקפו) היו ידועות לצה"ל, ואפשר היה לפעול באופן מושכל יותר כדי לסכלן.

ועדיין, כתב אזוב, "צה"ל ראוי להדגיש, לא התפורר; לא כמערכת, לא כיחידות ולא כבודדים; בין השאר, בשל חוסנם המנטלי של חייליו ומפקדיהם" (עמ' 406). אומנם זה לקח כשבוע וחצי, אך צה"ל התעשת, צלח את התעלה והגיע לנקודת ההכרעה של הצבא המצרי.

6 עפר שלח, **האומץ לנצח**, ידיעות ספרים, 2015, עמ' 46.

בוקה ומבוקה ומבִּלָּקָה

ספרו השני של אזוב, "מגננה" (בהוצאת מודן והמחלקה להיסטוריה בצה"ל, 2023), ניתח את מערכת המגננה שניהל פיקוד הדרום בימים 9-14 באוקטובר. יש לציין כי מורגש חסרוננו של מחקר רציני ומקיף אודות התקפת הנגד הכושלת ב-8 באוקטובר, אולם חסר זה מטופל בימים אלה בידי המחלקה להיסטוריה בצה"ל.⁷

לאחר מתקפת הנגד הכושלת ב-8 באוקטובר התקיים דיון במוצב הלחימה "דבלה" של פיקוד הדרום. "הרבה אמיתות שקבענו לעצמנו התבררו כלא נכונות" (עמ' 15), אמר אז שר הביטחון משה דיין. ניכר כי לאחר הכישלון הקשה נסדקו בתפיסת הרמטכ"ל אלעזר "שלוש אבני דרך: אופן הכניסה למלחמה, כושר הבלימה ויכולת ההכרעה באמצעות מתקפת־הנגד. הביטוי האופרטיבי היה התכנסות למצב מגננה" (עמ' 26).

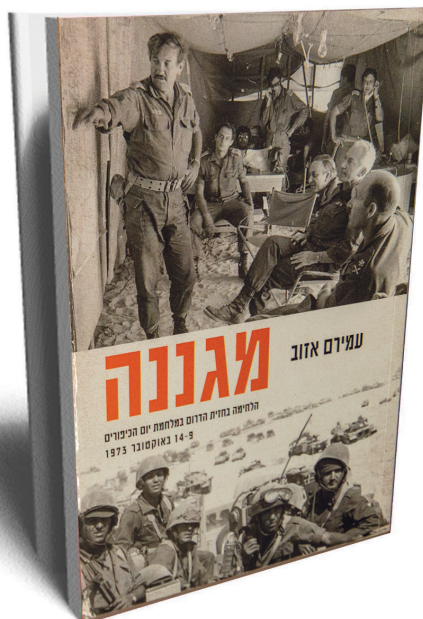
נוכח בוקה ומבוקה ומבִּלָּקָה ששררה בפיקוד הדרום, כתב אזוב, היו דיין ואלעזר תמימי דעים, ושניהם הסכימו שנדרש מוח פורה ושקול בפיקוד. הבחירה נפלה על השר והרמטכ"ל לשעבר חיים בר־לב, חברו של אלעזר מילדות ומהפלמ"ח ומפקדו משכבר, והוא מונה למפקד חזית הדרום מעל לאלוף הפיקוד גונן, במטרה להימנע מזעזועים מיותרים בקרב דרגי הפיקוד השונים.

בליל 9 באוקטובר אמר דדו לבר־לב: "היום היה קרב ארוך וממושך. שלחתי את טליק שישב עם גורודיש ולמרות ששניהם ידעו שאני לא רוצה קרבות, וטליק אומר שזה לא היה רע היום כי דחפנו אותם לסוללה, אני מפה חושב שלא נוכל לצלוח. לאריק ולברן הלכו טנקים. אז אל תילחם [הוא פנה לבר־לב] ותחסוך לך את האוגדות לקרב ההכרעה [...] אני כן חושב על רעיון הצליחה של אריק, רק לוח הזמנים שלו מטורף" (עמ' 64).

האירוע היה תקדימי בצה"ל. לימים התרחש מינוי דומה, כאשר סגן הרמטכ"ל אלוף משה קפלינסקי, מונה לנציג הרמטכ"ל בפיקוד הצפון במלחמת לבנון השנייה.⁸ אולם המינוי של קפלינסקי, בין שהיה לו פוטנציאל לשפר את המצב ובין שלא, התרחש לקראת סיום המלחמה והיה בבחינת

⁷ פרופסור יואב גלבר שוקד בימים אלו על מחקר זה מטעם המחלקה.

⁸ שמעון גולן, **אש בלבנון 2006**, המחלקה להיסטוריה בצה"ל ומודן, 2022, עמ' 350-352.

כריכת הספר "מגנה" בהוצאת מודן והמחלקה להיסטוריה בצה"ל
(צילום: מיכל מסיס; באדיבות המחלקה להיסטוריה בצה"ל)

מעט מדי ומאוחר מדי.⁹ במקרה של בר-לב, הוא מונה ימים ספורים לאחר פרוץ הקרבות, והמינוי הוכיח את עצמו כהברקה של ממש.¹⁰

כשבר-לב הגיע לחמ"ל "דבלה" ב-10 באוקטובר, הוא אסף את המפקדים ואמר להם: "נו חבר'ה, אני רואה שאני כאן הכי בכיר בדרגה, אז בואו נעשה את החיים פשוטים ונחליט שאני המפקד" (עמ' 60). מן הספר עולה, כי קור רוחו, מנהיגותו ויכולתו לרסן את המפקדים הבכירים בחזית, ובהם שרון, אדן, מנדלר ואחרים, ובעיקר יכולתו לקבל החלטות שקולות גם בתנאים קשים, היו חיוניים בכדי לייצב את חזית הדרום ולהפוך את הקערה על פיה.

האוגדות נערכו למגנה, אולם מפקדיהן ביקשו כל העת לתקוף. רמ"ט אוגדה 143, אל"ם גדעון אלטשולר, סיפר כי מפקדה, אלוף (במיל") אריאל שרון (אריק), "ניהל את הקרב מלפנים. לאריק היה סגנון פיקוד ייחודי. הוא מוכן לקחת סף סיכון גבוה יותר מהמקובל, ולכן גם סבר שמקומו בחוד יאפשר לו

9 עפר שלח ויואב לימור, **שבויים בלבנון**, ידיעות ספרים, 2007, עמ' 301.

10 מרטין ון קרפלד, **פיקוד במלחמה**, מערכות ומודן, 2015, עמ' 189.

קבלת החלטות טובה יותר" (עמ' 88). בין הסיכונים ששרון ידע לקחת היה שליחת גדס"ר 87 (מחטיבה 14) לסיור, שבו איתר את התפר בין הארמיות.

שרון, מפקד הצנחנים, כובש אום כתף במלחמת ששת הימים ואלוף פיקוד הדרום הקודם, היה ככל הנראה המפקד הטקטי הטוב בתולדות צה"ל. הוא פיקד היטב על אוגדתו בלחימה, אך התקשה בקבלת מרות. אזוב היטיב לתאר בספרו את המתח בין הפיקוד לבין האוגדה, וכיצד בא לידי ביטוי מפקד החזית בר-לב, שבניגוד לגונן הצליח לרסן את מפקד האוגדה ההתקפי.

הכוחות המיוחדים מחפשים את המלחמה

ב־11 באוקטובר, בשעה 01:50 לפנות בוקר, דיווח הקחצ"ר (קצין החי"ר והצנחנים הראשי) תא"ל שקד לרמטכ"ל על "הצלחת מבצע 'נתרן' (פונטיאק)". 22 לוחמים עם שני תותחים הונחתו ממסוק על ג'בל עתקה ופתחו באש על יחידות דרגים של הארמייה השלישית. מירי התותחים הודלקו כמה מחסנים" (עמ' 181). הכוח שעליו פיקד סא"ל עמוס ירון מהצנחנים, הונחת ממסוק יסעור וירה תשעים פגזים לעבר צומת קשר חיונית בקרבת הקילומטר ה־101 ולעבר מפקדות הארמייה השלישית המצרית.¹¹ "נוצרה מהומה רבה", אמר שקד לרמטכ"ל (עמ' 181).

בשל הנסיבות שבהן פרצה המלחמה, מצא עצמו הקחצ"ר שקד "מחפש את המלחמה" (עמ' 182). בשל כך, העיד, הוא אסף את מטהו והטיל עליו "לחפש מטרות בעורף האויב". הוא סיפר ש"כל הזמן לחצנו לקבל מטרות. למשל, שיירת טנקים על מובילים יוצאת מעיראק לסוריה [את הפשיטה ביצעה סיירת צנחנים בפיקודו של סרן שאול מופז]. אולם להצעותיי לא היה ביקוש רב. בשטח לא ידעו, ואולי גם לא רצו מפקדי השריון להיעזר בחי"ר. חוץ מטנק לא עניין אותם שום דבר. השריון היה חזות הכול. לא צריך חי"ר. כך כמעט ולא עשו במלחמה שימוש בפשיטות חי"ר לעומק האויב. רק מאוחר יותר, במהלך המלחמה, הבינו שבלי חי"ר בלתי אפשרי. הפגזתי את דדו עם רעיונות. למשל להפעיל את מתווה 'אור ירוק' שתרגלתי זמן מה לפני המלחמה. הלך עם זה לטליק [ישראל טל]. אמר זה: 'נעביר את זה לשריון'. מינה לכך את האלוף מנדי [מרון]" (עמ' 182).

11 עמוס ירון, **רוח המפקד**, ידיעות ספרים, 2022, עמ' 70.

הפשיטה הראשונה של סיירת צנחנים הייתה מוצלחת, אך לימים התברר, כי חיל האוויר לא תקף את השיירה לאחר מכן. שליחת הכוח למשימה, מבלי שתכלול משימה נוספת לתקוף את השיירה שנעצרה ולהשמיד אותה, מעידה על נתק של החיל מצורכי הצבא וממשימותיו בעומק ובתחום הפעולות המיוחדות. זהו כשל מערכתי של צה"ל, והוא שב וחזר גם במערכות נוספות.¹² עם זאת, צה"ל ביצע במלחמה פשיטות ומבצעים מיוחדים ומשולבים יותר מכפי שנהוג לחשוב, ומרבית המבצעים נשמטו מספרי ההיסטוריה ומהזיכרון הציבורי. בין אלו אפשר למנות פשיטות שביצעו כוחות מחטיבת הצנחנים 35 בחזית הדרום על חניוני טנקים מצריים,¹³ פשיטות של סיירת גולני¹⁴ ושל חטיבה 317 על כוחות סוריים ברמת הגולן,¹⁵ פשיטות של סיירת מטכ"ל על סוללות ארטילריה סוריות¹⁶ ופשיטות חבלה של שייטת 13 על ספינות של חיל הים המצרי.¹⁷ אם כך ואם כך, כשבוחנים את כמות המבצעים שיצאו אל הפועל ואת תועלתם אפשר לסכם, שצה"ל לא מיצה את הפוטנציאל הגלום בהם.

במהלך קריאת הספר מעניין לעקוב אחר הוויכוחים בין טל, סגן הרמטכ"ל, ששאף להוציא לפועל את תוכנית "אור ירוק" לאיגוף מן הים בעומק – מהלך עתיר סיכונים שחייב הקצאה של כוחות ומשאבים רבים – לבין האלוף שרון, מפקד אוגדה 143, מפקד החזית בר-לב והרמטכ"ל אלעזר, שרצו לצאת במבצע "אבירי לב" לצליחת תעלת סואץ. מבצע שאף שנערך בחזית, כלל הפעלת כוחות בעומק הקרוב ודרש לקיחת סיכון רב ("שיא החוצפה", כינה זאת דדו כשהמהלך הצליח).¹⁸

בסופו של דבר בחר המטכ"ל שלא לפצל מאמצים ולהפעיל רק את מבצע "אבירי לב". מבצע שבמסגרתו ניהלה אוגדה 143 בפקודו של שרון את הקרב לצליחת התעלה. על חטיבת הצנחנים 247 (כיום חטיבה 55) בפקודו של דני

12 אורי בר-יוסף, **מלחמה משלו**, דביר, 2021, עמ' 212-213.

13 זאב דרורי, **מנהיגות שקטה**, ידיעות ספרים, 2016, עמ' 143; דורון רובין, **בדרכי שלי**, כנרת זמורה ביתן, 2018, עמ' 167.

14 מירב הלפרין, **טורפי הלילה**, ידיעות ספרים, 2016, עמ' 88.

15 "תיאור פעולות הגדוד במלחמה", **מחלקת היסטוריה**, תיק מס' 157-276, גדוד 471 מחטיבה 317, עמ' 59.

16 עוזי דיין, "למדנו את הלקח תחת אש קטלנית", **ישראל היום** – ישראל השבוע, 17 בספטמבר 2010, עמ' 6-7.

17 מייק אלדר, **שייטת 13**, ספרית מעריב, 1993, עמ' 493-499.

18 עמירם אזוב, **צליחה**, דביר, 2011, עמ' 136.

מט, שהייתה כפופה לאוגדה, הוטל לצלוח את התעלה בסירות גומי ולתפוס ראש גשר בגדה המערבית.¹⁹ פעולה זו בעומק הקרוב אפשרה לאוגדות צה"ל לצלוח את התעלה ולהוביל למהלכים להשגת הכרעה בחזית הדרום.²⁰ עם זאת, המתח בין פעולה עמוקה לבין פעולה בעומק הקרוב לחזית הוא דילמה שמעסיקה את צה"ל גם כיום ומסיבות זהות לגמרי.

"החלטה גורלית בשלב המלחמה הזה"

הדיון שנערך בקבינט ב־12 בחודש ועסק בצליחת התעלה, היה מאלף. הרמטכ"ל ביקש לברר מה צפויה הצליחה להשיג. גלילי השיב שעליו לעסוק רק בהיבט הצבאי ולבחון אם המהלך בר ביצוע. מנגד, הרמטכ"ל התעקש לקיים דיון בשאלה, אם מהלך הצליחה יביא להפסקת אש ראויה. הרמטכ"ל אמר שאינו מגיע לדיון עם המלצה בעד או נגד תקיפה. "זו שוב החלטה גורלית בשלב המלחמה הזה, והיא מחייבת הרבה התייעצות, החלפת אינפורמציה צבאית ומדינית וחשבון־נפש הכי חברי שאפשר, יש לי מה לומר בעד ומה לומר נגד. חסרה לי בעיקר הערכה מדינית מספקת, כדי לגבש את הצעת" (עמ' 211).

בשלב זה הביא ראש המוסד, האלוף (במיל') צבי זמיר, ידיעה לקבינט, ולפיה הצבא המצרי עתיד לצאת למתקפה גדולה בקרוב. "טוב, אני מבינה שצביקה גמר לנו את הדיון" (עמ' 215), אמרה ראשת הממשלה גולדה מאיר. הוחלט להמתין להתקפה ולהדוף אותה. "הרמטכ"ל הניח כי לאחר מכן יהיה אפשר לצלוח ביתר קלות" (עמ' 215). בבוקר 14 בחודש, בדיון עם ראשת הממשלה מאיר, "פרס הרמטכ"ל את עיקרי תפיסתו האסטרטגית: קרב ההגנה הגדול, המנוהל בעליונות בולטת של כוחות צה"ל, הוא פרוזדור למהלך ההתקפי המתוכנן" (עמ' 266).

ואכן, כפי שהתריע ראש המוסד, הכוחות המצריים יצאו להתקפה רחבת היקף ב־14 באוקטובר, וצה"ל היה ערוך ומוכן לכך. אזוב מציג את הקרב בתיאור בהיר ומרתק. בגזרת אוגדה 162 דיווח בצהריים תא"ל דב תמרי, יוצא הצנחנים ששימש כסגן מפקד האוגדה ופיקד על האזור שבו לחמה חטיבה 274: "עד עכשיו יש לפחות 24 טנקי אויב פגועים. ייתכן שיש יותר. הייתה פעילות חיל האוויר טובה. לא אתנגד לקבל יותר" (עמ' 283).

19 שם, עמ' 103-150.

20 שם, עמ' 276.

בגזרת אוגדה 143 אותר כוח קומנדו מצרי גדול למדי, שהונחת ממסוקים סמוך למפקדת האוגדה (ייתכן שבכדי לפשוט עליה). לאזור הוזנק "כוח פאצי", שהקים עם פרוץ המלחמה סא"ל אמציה חן (פאצי), קצין צנחנים עתיר ניסיון קרבי. זה היה כוח סיור ואבטחה באוגדת שרון שהתבסס על יוצאי סיירת שקד, שעליה פיקד חן עד זמן קצר לפני המלחמה. לכוח הצטרף רס"ן שמואל ארד מהצנחנים וכמה מקציניו, והוא נע על גבי ג'יפים ונגמ"שים לעבר האזור שבו אותרו לוחמי הקומנדו המצרי. "התפתח קרב אש כבד" (עמ' 296). לכוח חברו כמה טנקים מגדוד 410 שבחטיבה 600 בפיקודו של רס"ן יהודה גלר. "הכוח הסתער על המצרים. הקרב היה קצר והקטל רב. עשרות אנשי קומנדו מצרים נהרגו בהיתקלות ובסריקות שלאחריה" (עמ' 296). צה"ל ספג בקרב שני הרוגים ומספר פצועים. הסיפור הזה מזכיר את הקרב שניהל כוח סיירת מטכ"ל בפיקוד יוני נתניהו ומוקי בצר ב-9 באוקטובר בנפח כנגד הקומנדו הסורי.²¹ איכשהו הסיפור ההוא הפך מוכר מאוד, ואילו זה נשכח.

חטיבה 14 וחטיבה 421 של האוגדה נערכו מבעוד מועד, ובהמשך הדפו את המתקפה המצרית. מג"ד 79, סא"ל עמרם מצנע, סיפר: "השמדנו עשרות טנקים" (עמ' 298). שרון דיווח לפיקוד על הצלחת הבלימה: "דפקנו יחידה בסדר גודל של 80 טנקים. 25 ב'טליסמן', 'חמוטל' ו'ציונה', השאר ב'טלויזיה', 'טרטור', 'מכשיר'. פאצי הרג למעלה מ-60 לוחמי קומנדו" (עמ' 303). בפיקוד לא האמינו למספרים שבהם נקב וחשבו שהוא הגזים מאוד. בדיעבד התברר שצדק.

קרב משולב וקלסיקה של מיצוי הכוח

כמו בספרים אחרים שכתב אזוב, הוא חקר קרב שנוי במחלוקת, קרב ואדי מבעוק ב-14 באוקטובר. הוא השליט בו סדר והציג אותו במאוזן ובמדויק. אוגדה 252 ניהלה שני קרבות, האחד בוואדי מבעוק והשני בצומת "נווה" – "יורה". בקרבות אלה לחמו "גדוד 46 וגדוד 202", כפי שציין קצין האג"ם של האוגדה, סא"ל גדעון אבידור (עמ' 312).

רס"ן דוד שובל, מפקד גדוד השריון 46 מחטיבה 401, סיפר לימים על הקרב בוואדי מבעוק. כשהמצרים הגיעו לטווח של 2,500 מטרים "פתחנו עליהם

21 דני אשר (עורך), **הסורים על הגדרות**, מערכות, 2008, עמ' 192.

באש. בשלב זה הייתה איתם במגע פלוגה אחת שהשמידה שמונה טנקים. לאחר מכן הצטרפה פלוגה נוספת והשמדנו 22 טנקים" (עמ' 313). סרן ירון רם, מ"פ פלוגה י' בגדוד, השלים אותו וסיפר כי "ברגע שמחלקה 3 הגיעה לעמדות נתתי פקודת אש. במכת האש הראשונה פגענו בשמונה טנקים" (עמ' 314). הוא הוסיף, שבהמשך "הגיעה פלוגה ב' והצטרפה לאש. בשעה 10:00 הצטרף חיל האוויר" (שם). בתום היום נמצאו שישים כלים מצריים פגועים ונטושים בגזרת הגדוד.

במקביל למאמץ העיקרי בוואדי מבעוק, המצרים תקפו במאמץ משני מדרום לו, בצומת "נווה" – "יורה". שם לחם גדוד הצנחנים 202. המג"ד סא"ל דורון רובין שימש בתפקידו שלושה חודשים בטרם פרצה המלחמה והספיק לאמן את כל הרמות בגדוד תוך שימת דגש על אימון המפקדים. "גדוד 202 הוא אוטונומי, הוא אינו תלוי באמא חטיבה",²² נהג לומר לאנשיו. זהו לקח שיש להוסיף ולפעול לאורו גם כיום, במיוחד לאור לקחים שניתן ללמוד ממלחמת "חרבות ברזל". בשנת 2007 אימץ מג"ד הצנחנים את הסיסמה: "יחד נעמוד לבד" כמוטו המוביל בגדודו, ואליה, לעצמאות הגדוד כמסגרת לוחמת ולעצמאות המפקדים יש לחנך כל העת. רובין "התחיל לארגן את כוחו לבלימה תוך מיצוי אמצעי הלחימה הדלים שעמדו לרשותו" (עמ' 317). לדברי רובין: "זה בהחלט מצב לא סימפטי כשיש לך רק שמונה טנקים, מחלקת תול"ר וגדוד חי"ר עם מחלקת מרגמות 81 ויתר החיילים עם נשק תקני של גדוד חי"ר" (עמ' 311). מחלקת המרגמות ירתה ביעילות כחמש מאות פגזים לעבר החי"ר המצרי. "מי שניצח את כל החי"ר שהיה פה הוא בעיקר המרגמות. הם פגעו שם 'בול' עם זרחן" (עמ' 316), אמר.

בהמשך, כתב אזוב, את עיקר המלאכה עשתה מחלקת טנקים בפיקוד מ"מ שהוכפפה לגדוד. "הוא [המ"מ] הגיע בשלב הזה שההתקפה הראשונה נשברה והתעסקנו בהתארגנויות לקראת ההתקפה השנייה. כלומר הוא הגיע ברגע הכי קריטי. אמרתי לו להעמיד אותם בעמדות ולהתחיל לדפוק טנקים" (עמ' 317), אמר רובין. נוסף על כך, סיפר המג"ד, "הופיע חיל האוויר והחל לדפוק את כל השיירה הזו, לפי הסדר. אנו בארטילריה התעסקנו עם הטנקים" (עמ' 317).

היה זה קרב משולב קלסי בשני מוקדים, שבו השמיד גדוד השריון 46 בפיקודו של רס"ן דוד שובל את עיקר החטיבה המצרית, ואילו בצומת

22 דורון רובין, **בדרכי שלי**, כנרת זמורה ביתן, 2018, עמ' 32.

"נווה" – "יורה" סגרו מג"ד 202, סא"ל דורון רובין, ומ"פ ג', סרן דורון אלמוג, מעגלי אש ביעילות ופגעו בכוחות אויב רבים.

לימים עומעם חלקם הגדול של לוחמי גדוד 46 בקרב, אך עם זאת, יש די תהילה לכולם. וחשוב מכך, יש מה ללמוד מניהול הקרב, הן של השריון והן של הצנחנים, בכל הנוגע לניהול קרב הגנה, לעבודה בשיתוף פעולה רב-חילי ורב-זרועי ולמיצוי הכוח והאמל"ח, על חשיבות מודיעין השדה, על מנהיגות ועל קור-רוח ושכל ישר של מפקדים.

בסיכומו של דבר, כמאמר בר-לב, אפשר לסכם את קרבות 14 באוקטובר במשפט "צה"ל חזר לעצמו, והמצרים חזרו לעצמם" (עמ' 323). צה"ל יכול היה להתחיל להתכונן למבצע "אבירי לב", שכלל את צליחת התעלה, יצירת תפנית במלחמה והכרעת הצבא המצרי.

כמו בספריו הקודמים, גם בשני הספרים הללו פרסם אזור (יחד עם המחלקה להיסטוריה שבשירותה עבד) מחקרים היסטוריים איכותיים ומרתקים לקריאה. המחקרים בנושא אינם חשובים רק לטובת הידע הציבורי, ביאור הסוגיות שבמחלוקת וליבון המחלוקות, אלא גם לטובת לימוד הלקחים מהמלחמה כדי לא לחזור על המשגים והליקויים שהתגלו במהלכה. אומנם "ערכה של ההיסטוריה כתמרור הדרכה הוא מוגבל", ציין ההוגה הצבאי הבריטי בזיל הנרי לידל הארט, אך ערכה "כתמרור אזהרה הוא ברור הרבה יותר".²³ היא אומרת לנו בעצם ממה להימנע. יתרה מכך, כמאמר פרופסור ון קרפלד: "היסטוריה צבאית איננה אולי הכלי הטוב ביותר שיכול להועיל למפקדים, אבל טוב ממנו טרם נמצא".²⁴

אתגרי ההווה והעתיד שעומדים בפנינו יתמודד צה"ל יהיו בהכרח שונים, אך לא בתכלית, וההיסטוריה יכולה לתת בידי מפקדי הצבא כלים, לקחים ורעיונות שיסייעו בידם לעמוד בהם, ומכאן חשיבותם.

²³ בזיל הנרי לידל הארט, **מדוע איננו לומדים מן ההיסטוריה**, מערכות ומודן, 2019, עמ' 18.

²⁴ מרטין ון קרפלד, **פיקוד במלחמה**, מערכות ומודן, 2015, עמ' 20.